

L'aportació de Marià Villangómez a la llengua catalana

Tot gran escriptor, pel mateix fet de ser-ho, realitza amb la seva obra una valuosa aportació a la llengua literària que ha adoptat com a vehicle expressiu. La contribució més creativa que fa a la seva llengua —i segurament la més útil— és aquesta especial capacitat de forjar una veu específica i comunicativament eficaç, un estil personal i carregat de força expressiva, a partir dels clàssics de la pròpia tradició, del llenguatge viu que batega al seu costat i dels paral·lels que representen els millors escriptors de la literatura universal.

Aquest és també el cas de Marià Villangómez: un estudi de la seva llengua literària —del procés evolutiu que va seguir, des dels primers llibres fins a la revisió definitiva de la seva obra, i de les variacions que presenta segons els gèneres i els destinataris— ens donaria la dimensió exacta, sens dubte extraordinària, del cabal que ha incorporat als recursos expressius de la llengua catalana. I això tant en la perspectiva d'Eivissa o de les Balears, com en la més general, en una visió que abracci el conjunt de les terres i les èpoques en què s'ha estès la nostra llengua.

La primera cosa que podem afirmar respecte a la relació de Marià Villangómez amb el català és que va tenir molt aviat una plena consciència de la seva responsabilitat personal i literària amb l'ús de la llengua, i que era precisament aquest compromís amb la cerca constant de la plenitud expressiva el que guiava la seva voluntat d'enriquir i d'enaltir la llengua comuna. Ell mateix ho expressa bellament en un dels *Sonets de Balansat*, el que es titula «Als poetes catalans amics», quan es refereix a l'obra dels escriptors illencs pensant en «el destí d'una llengua amb llast i a vela» que «anhela retornar al mateix port», i afegeix:

El mot illenc duu salaborr marina,
soledat, llum de feixes en saó,
aires on el pi vola amb la savina,

el goig amb rels d'esforç i de dolor.
Veureu un batec d'ales de gavina
i brins novells de l'íntima llavor.

Òbviament, no he pogut tenir l'experiència de receptor de l'obra de Villangómez des de les terres continentals, però crec que deu ser ben semblant al que descriu aquesta imatge poètica: un català ben proper i altament elaborat, però alhora acompanyat d'un lleu regust salat, com d'una brisa marina.

Del que sí que puc donar testimoni directe és de la importància que ha tingut per als escriptors d'Eivissa i Formentera el riquíssim llenguatge literari —familiar i universal, casolà o sublim, segons els casos— que va saber construir, amb molt pocs precedents locals, Marià Villangómez. M'atreviria a dir que, de tan útil que ens és el seu exemple, no arribem a ser plenament conscients de la quantitat de vacil·lacions i de marrades que ens estalviem seguint el rumb que ell ens va marcar.

Aquest era el primer punt que havíem de destacar de la seva tasca específicament lingüística. Però cal tenir en compte que la llengua també és el tema central d'alguns dels grans poemes de Marià Villangómez. No gaires, però tots d'una eficàcia poètica molt especial, que demostra la viva experiència de la qual van néixer. Permeteu-me que n'esmenti almenys alguns, amb un breu comentari.

Un dels més sensacionals és el que es titula «La paraula», del llibre *El cop a la terra*. Els mots hi són presentats com «Una herència imprecisa» que passa «de les mans, de la ment, de la llengua del pare a les dels fills», igual que la terra i els costums. Una herència identificadora:

Aquesta parla pròpia per la qual eren ells,
no uns altres [...]
Una mena de buf, una mena de flama,
que ens abraça per dins i canta o illumina
part de fora; una veu, un crit per on nosaltres
ens coneixem —talment l'íntima flama
que abans de morir passa d'una teia
a una altra teia nova.

Aquesta és la tremenda responsabilitat que se'ns encomana als que hem rebut de Marià Villangómez la teia lluminosa de la seva veu.

Un altre dels seus grans poemes dedicats a la llengua és «Contrada a cops de mot», del llibre *Declarat amb el vent*. Aquí és la càrrega simbòlica dels topònims el que atreu l'atenció del poeta, que veu en els noms de lloc la indestruïble unió de llengua i terra:

Peralta, Morna, llengua i terra unides.
D'on arriben els noms, com es carreguen
pel llarg camí d'un cordial ressò,
per què viuen d'amor al lloc que abracen?

I és encara en un altre poema del mateix llibre, titulat «Indret de Catalunya», on llegim la més abrandada adhesió de Villangómez a la llengua comuna, tal com ell la veu des d'Eivissa:

Abraço, abraçaré el contorn exacte
que situa una illa dins l'amor,
però no renuncio —massa amples són els braços—
a tot aquest paisatge esdevingut paraules,
i el faig i el roure estimaré amb els pins
i els vostres mots que el meu tresor eixamplaran,
tots ells forjats amb la mateixa flama.
Ens entendrem amb llengua que serà feix d'espigues,
i dins la nostra veu es gronxarà la pàtria.

No ens ha d'estranyar, després de sentir aquests exemples extrets de la seva poesia, que tota la vida de Marià Villangómez hagués estat inspirada per una clara voluntat de difondre, defensar i enaltir la llengua catalana, especialment en els moments més crítics i decisius.

Així, durant els anys setanta, quan Eivissa i Formentera van viure un agitat procés de reafirmació de la seva catalanitat lingüística i cultural, Marià Villangómez va saber intervenir discretament i amb fermesa en les polèmiques que suscitava a la premsa local aquest redescobriments de la pròpia identitat. En bastants dels seus articles —recollits més tard en el llibre *Alguns escrits sobre les Pitiüses*— es va ocupar d'explicar, amb detall i sentit didàctic, com podia ser una llengua literària per als eivissencs i formenterers: «una llengua», diu en un d'aquests textos, «que vol enriquir-se amb aportacions de tots els països de llengua catalana, però no renunciar a formes pròpies que són ben legítimes i li donen certs trets característics». I en un altre lloc afegeix: «Considerem com a nostre, estenent l'entranyable eivissenc, que és una de les formes en què es manifesta, tot el català en la seua amplitud i riquesa.»

Enfront dels afanys dialectalitzants, que aleshores com encara avui esgrimien amb hipocresia els partidaris de l'abandonament del català com a llengua d'ús públic i vehicle de cultura, Marià Villangómez va mantenir, amb argumentació serena i contundent, la utilitat i la necessitat de la llengua comuna, en la qual l'article literari —des dels mateixos textos eivissencs del segle XIII i en multitud d'expressions de la llengua viva— sempre havia estat present.

Aquesta tasca cívica de recuperació lingüística no sols es va reflectir en els articles periodístics divulgatius de Marià Villangómez, sinó que va donar lloc

a interessants estudis seus sobre les característiques del català d'Eivissa i Formentera i, més concretament, sobre les diferències entre el parlar de Vila —la ciutat d'Eivissa— i el del camp: la manifestació lingüística d'un antic dualisme molt arrelat en la societat pitiüsa i que ha estudiat des d'altres angles el nostre col·lega Joan Vilà-Valentí.¹

Hi ha, per tant, encara que menys conegut, un Villangómez lingüista, que a més d'aquests estudis, seguint les petjades de Francesc de Borja Moll —de qui enguany celebrem el centenari—, va plasmar en forma de llibre les lliçons de llengua catalana que havia impartit durant molts anys de manera desinteressada a la seu de l'Institut d'Estudis Eivissencs. Es tracta del seu *Curs d'iniciació a la llengua*,² que matisa i complementa amb moltes observacions pròpies el model de llengua literària proposat per Moll per al conjunt de les Balears, i que va acompanyat d'una interessant selecció de textos, primordialment d'autors pitiüsos.

Em vaig ocupar amb un cert deteniment d'aquesta aportació específicament lingüística de Marià Villangómez en les darreres jornades de la Secció Filològica a les Balears,³ una ocasió sens dubte més propícia que la d'avui per a donar-ne raó detallada. Però calia almenys deixar-ne constància, a fi de completar i cloure degudament aquest breu record, amb la merescuda gratitud envers un dels més qualificats membres corresponents de la Secció Filològica, per l'enorme, variada i exigent aportació que va fer al cabal de la nostra llengua catalana.

Amb el conjunt de la seva obra literària, amb els poemes dedicats a la llengua, amb la seva actitud cívica i amb la seva producció específicament lingüística, Marià Villangómez va saber eixamplar i enfortir el nostre tresor idiomàtic, el dels illencs i el de tots els catalans. És lògic, per tant, que amb clara consciència d'aquest llegat insigne, recordant uns i altres les seves paraules, a banda i banda del nostre mar, declarem de nou i per sempre més que

Ens entendrem amb llengua que serà feix d'espigues,
i dins la nostra veu es gronxarà la pàtria.

ISIDOR MARI
Membre de la Secció Filològica
de l'Institut d'Estudis Catalans

1. «Ciudad y Campo en la Isla de Ibiza», *Boletín de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Palma de Mallorca*, núm. 639 (abril-juny de 1963), p. 94-101.

2. Eivissa, Institut d'Estudis Eivissencs, 1972 (1a edició), 1978 (2a edició).

3. Moll, *Villangómez i el model de llengua literària a les Pitiüses*, en premsa.